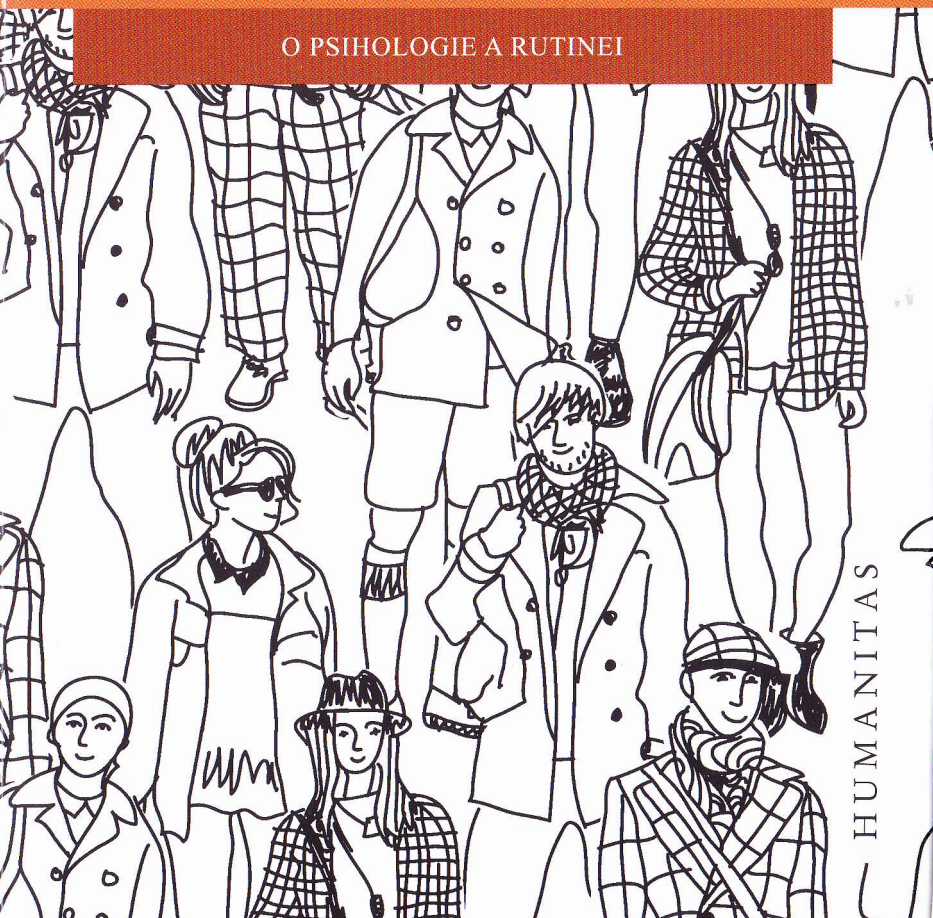




VINCENT DEARY

CUM SUNTEM

O PSIHOLOGIE A RUTINEI



HUMANITAS

Libris .RO

Respect pentru drepturile școlare

VINCENT DEARY

CUM SUNTEM

O PSIHOLOGIE A RUTINEI

Traducere din engleză de
DANA-LIGIA ILIN

© HUMANITAS, 2017 pentru prezenta versiune românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:
Deary, Vincent
Cum suntem: o psihologie a rutinei / Vincent Deary;
trad. Dana-Ligia Ilin - București: Humanitas, 2017
ISBN 978-973-02-5631-2
I. Ilin, Dana-Ligia (trad.)
159.9

HUMANITAS
Piața Piașă, Libreria 1, 0115701 București, România
Tel: (0216) 88 83 20 fax (0216) 88 83 31
www.humanitas.ro



HUMANITAS
BUCUREȘTI

Contact online: www.humanitas.ro
Contact prin e-mail: info@humanitas.ro
Contact telefonic: 0216 88 83 20

<i>Lista ilustrațiilor</i>	9
Introducere	11
1. Calea bătută	19
ACTUL ÎNTÂI: REPETAREA	
2. Automatul	35
Partea întâi – Iscusița	37
Partea a doua – Esența	53
Partea a treia – Pauza de gândire	65
3. Regulamentul intern	73
Partea întâi – O cameră separată	75
Partea a doua – Camerele comune	87
4. Cosa Nostra	99
5. Vești de Altundeva	129
ACTUL DOI: SCHIMBAREA	
6. Primele impresii	163
7. A doua natură	193
8. Vrajit	223
9. Dansând deja	257
Partea întâi – Reacție și răspundere	259
Partea a doua – Numirile și chemarea	275
<i>Mulțumiri</i>	301

Lista ilustrațiilor

1. Harta de campanie.....	15
2. Portretul lui James MacMillan, de Calum Colvin.....	44
3. Jim Carrey.....	102
4. Lumea ta de aici.....	116
5. <i>Freaks</i>	119
6. Viața.....	135
7. Filmele.....	135
8. <i>Ghostbusters</i>	200
9. Jack. Începutul călătoriei.....	296

CAPITOLUL 1 CALEA BĂTUTĂ

Un fel de uvertură, în care sunt atinse teme din întreaga carte. Ne concentrăm în special pe procesul de creare a unor căi ale vieții prin acte de repetare. Acest proces este examinat la nivel individual, în acte banale, cum ar fi învățarea regulilor de conducere auto, și, la o scară mai mare, în formarea culturii și procesul evoluției. La sfârșit, analizăm modul în care procesul de creare a căilor poate avea o importanță crucială pentru sentimentul nostru de sine.

Cum se face cărare prin zăpada neatinsă? Cineva merge în față,
asudând, înjurând și de-abia urnindu-și picioarele...

Cinci sau șase oameni vin, umăr la umăr, pe urmele înguste,
șovăielnice, ale primului om.

VARLAM SHALAMOV¹

Ciudată reciprocitate:

Împrejurările pe care le pricinuim

În timp ne fac pe noi să ne ivim...

PHILIP LARKIN²

I. Proiectanții urbani și arhitecții peisagiști descriu un fenomen pe care îl numesc „liniile dorinței firești“, sau, pur și simplu, liniile dorinței. Noul parc de lângă bătrâna mea casă a fost un exemplu izbitor. Proiectanții amenajaseră alei sinuoase elegante, care îi conduceau pe plimbăreți în jurul peluzelor nou create, pe drumuri mărginite de arbuști tineri și puieti. Publicul era ghidat pe un drum de ocolire pitoresc, aflat încă în plină dezvoltare. Din drumul principal se desprindea o alee care ducea, prin parc, până la intrarea unui supermarket. De fapt, parcul fusese construit de proprietarii supermarketului și amplasat între acesta și șosea ca să înfrumusețeze noul centru comercial, nu tocmai plăcut vederii. Aleea curbată ca un arc mare de

1. Varlam Shalamov, *Kolyma Tales (Povestiri din Kolîma)*, 1980; Penguin Books, 1994.

2. Philip Larkin, „The daily things we do“ („Lucrurile pe care le facem zi de zi“), scris în februarie 1979, *Collected Poems*, Faber & Faber, 1988.

tras săgeți ce tăia o fâșie cenușie și delicată prin iarba fragedă și plină de viață îi ducea pe oameni la o plimbare până la și de la magazin, îmboldindu-i să se oprească și să miroasă trandafirii. Lucru pe care, desigur, noi nu l-am făcut. Încărcați cu dorințe la dus și cu sarsanale la întors, am ales comoditatea, nu ocolul prevăzut. Am votat cu tălpile. Treptat, s-a făcut o linie prin iarbă, unind capetele curbei asemenea corzii unui arc. Odată cu trecerea timpului, linia s-a definit tot mai bine, și-a pierdut culoarea verde. Curând a ajuns să fie o cale bătătorită, o linie dreaptă, solidă, desenată de dorință și necesitate. De fapt, am putea spune că această cale reprezenta consemnarea unei decizii publice, și nu doar o consemnare, ci o nouă sugestie, o nouă instrucțiune, o nouă modalitate de a rezolva problema dusului și întorsului de la magazin, pe un traseu care devia de la prescrierea oficială.

II. Așadar dorința poate să se înscrie pe sine în peisaj, să lase un semn mare. Fără planificarea și fără aprobarea nimănui, acest semn și-a făcut totuși apariția pe fața pământului. Dorința acumulată s-a exprimat. Într-un fel, nu e nimic remarcabil în acest proces. Toate căile care duc dintr-un loc într-altul, toate locurile pe care le unesc, sunt creații ale dorinței. Din punct de vedere politic, se pune întrebarea: a cui dorință e împlinită de această creație anume? *Cui bono?* În cazul parcului, cărarea este remarcabilă tocmai pentru că reprezintă un gest atât de anarhic, cu toate că, în același timp, vorbește și despre nevoia imperioasă a unei turme de a da năvală pe pășunea comerțului. Și oile croiesc linii ale dorinței până la jgheabul pentru hrană. Străzile și aleile oficiale din lumea noastră construită în mod premeditat se află, politicește vorbind, la polul opus față de aceste creații grosolane ale turmei. Dar să examinăm un mit urban al liniei dorinței, o fabulă a celei mai bune tehnici de planificare: o universitate americană și-a construit de curând un nou campus. Clădirile sunt împrăștiate pe o zonă mare, așa încât trebuie să se construiască drumuri între ele. În loc să recomande sau să încerce să prezică pe ce căi vor merge oa-

menii, proiectanții au hotărât ca mai întâi să le înregistreze. Au plantat gazon în întregul campus, fără alei, și i-au lăsat pe studenți s-o ia pe unde vor. Pe parcursul următorului an, căile dorinței și necesității firești au fost bătătorite. Abia după aceea au fost pavate, spontaneitatea lor anarhică a fost consfințită în piatră. Și poate că acest lucru este mai apropiat de felul în care a fost făcută lumea, dând la iveală o ciudată reciprocitate între forțele dorinței firești a omului și cele care îi controlează și îi restrâng exprimarea, dându-i formă. În pruncia oricărei culturi vor fi fost niște primi pași în care dorința și nevoia și-au schițat forma rudimentară în peisaj. Această formă, la rândul său, dirijează dorința ulterioară, așa cum face matca unui râu cu apa. Făgașele devin tot mai distincte și irezistibile, având ca rezultat mișcări mai coerente ale colectivului. Acțiunea umană conștientă – hotărârea de a construi calea, sau de a consfinți calea folosită de toată lumea – poate să intre în joc abia mult mai târziu.

III. Ceea ce acționează aici este dialectica forței și a formei. Forța brută a constrângerilor omenești, lipsurile și nevoile care ne pun în mișcare – foamea, furia, sexul, confortul, curiozitatea – se transpun în mișcări și acțiuni. Aceste mișcări și acțiuni nu sunt arbitrare – unele sunt mai eficiente decât altele la satisfacerea nevoilor noastre. O mostră luată la întâmplare: unele căi comerciale sunt mai profitabile; râul este mai accesibil într-un anumit punct pentru călătorie sau pescuit; există „cel mai bun“ drum către un sat învecinat. Prin urmare, unele mișcări și acțiuni vor fi repetate mai des decât altele, și prin repetare vor ajunge să se transforme într-o rutină. Aceste obișnuințe, aceste formațiuni rudimentare ale dorinței, vor începe să lase semne, exprimându-se sub forma unor căi sau chiar a unor povești despre cea mai bună modalitate de a le construi. Iar aceste semne – aceste forme semipermanente, aceste manifestări palpabile ale dorinței – sunt ceea ce numim cultură.

Respect pentru IV. În *La Rabbia (Furia)*, și în filmele sale în general, poetul și cineastul italian Pier Paolo Pasolini a încercat mereu să afle cum arăta pământul înainte să fie acoperit de semnele dorinței. E ca și cum am vrea să vedem zăpada căzută dimineața sub mocirla frământată în picioare de la ceasul prânzului. Această întrebare străbate de la un capăt la altul opera lui Pasolini: cum am arăta noi dacă n-am fi invadați de cultură, de ceea ce el numește în *La Rabbia* „vechile căi sângerânde ale pământului“? A făcut un scurtmetraj despre căutarea unor locuri de filmare pentru *Evanghelia după Matei*, un film care este o relatare minunată de simplă a textului Evangheliei. În acest scurtmetraj, îl vedem vizitând, împreună cu un preot, Biserica lui Hristos din Ierusalim. E izbit de felul în care măreția templului se leagă de piatra simplă pe care a fost clădit, de felul în care arhitectonica grandioasă a creștinătății a fost creată pornind de la temelia modestiei și simplității. Este anul 1964 și Pasolini, marxist și ateu, fusese arestat din cauza unui film făcut cu doar doi ani înainte, despre un om sărac, un figurant, care moare pe cruce într-un decor de film înfățișând răstignirea. Bisericii Catolice nu i-a plăcut această echivalare a lumpenproletariatului cu Hristos, și Pasolini a fost acuzat de blasfemie. Așa că acum era prudent. Când s-a gândit la această nouă versiune cinematografică a vieții lui Hristos, a hotărât ca, înainte de a începe filmările, să se consulte cu un expert de la Vatican. Întrebarea pentru Vatican a fost aceasta: ar putea oare să demoleze edificiul creștinătății și să arate piatra simplă pe care a fost clădit? Sau măcar să încerce? Pot să fac asta, îl întreabă pe preot, pe când stăteau lângă templu, pot să dărâm templul, pot să arăt adevărul umil, simplu, luminos, înainte să fie acoperit, să se clădească pe el toată grandoarea asta? Da, zice preotul, poți. Ești îndrituit s-o faci.

V. La fel ca celălalt poet vizionar, Rimbaud, Pasolini se îndoaia de faptul că am moștenit fără nici o socoteală liniile

dorinței pe care le străbatem în fiecare zi – aceste vechi căi sângerânde ale pământului. Viitorul nu se ivește din nimic. Viitorul este trecutul renovat, cu căile îngroșate, înfrumusețate, rescrise cu o mână sigură și apoi și mai sigură. Prezentul este un fel de memorial al trecutului, un monument viu care îi păstrează amintirea și, în același timp, o greutate moartă care îl ascunde privirii. Prezentul păstrează și totodată șterge. Părinții știu asta, așa cum știe oricine a văzut ceva crescând. Fiecare versiune nouă o eclipsează pe cea de dinainte: la cinci ani, copilul nu mai e cel de la patru ani, adolescentul lasă în urmă țăncul care făcea primii pași, dar păstrează totodată o esență pe care credem că o vedem dezvoltându-se și pârguindu-se sub ochii noștri. Fața mai bine definită, gesturile mai sigure, vocea mai puternică. Prezentul ca trecut repetat „mai cu viață“.

VI. În templul păgân, apoi în biserică și acum în sala de yoga și meditație: comuniunile noastre spirituale au tins să se desfășoare în aceleași locuri, pe aceleași petice de pământ sfințit. Cum e cu Dumnezeu, așa e și cu Mamona. Bani tind să nu se clinească. Vedeți cum zonele comerciale ale orașelor sunt renovate mereu. Cele mai recente descoperiri în domeniul infrastructurii și designului sunt aduse degrabă în imperiul banilor, asemenea tributurilor pentru un monarh, progresul tehnologiei fiind stimulat de dorința de a potoli setea de bani. Dar, chiar dacă aceste părți ale corpului civic, aceste zone ale orașelor, pot să fie tot ce e mai modern și scilicet și nou, ele sunt în același timp unele dintre cele mai vechi și mai împământenite. De fapt, însuși timpul scurs de la fondarea lor le asigură buna funcționare. Căile banilor sunt bine bătătorite și întreținute constant. „Sub caldarâm, plaja!“ suna vechiul slogan situaționist francez, amintindu-ne, așa cum au făcut-o Pasolini și Rimbaud, că a existat un *înainte* de toate aceste construcții, de tot acest proces de asimilare a propriei culturi, prin care am trecut ca popor și ca indivizi. Sub caldarâm este un drum bine definit;

Respect pentru... sub el, o cărare; sub cărare, o potecă; și sub acea potecă, o urmă adâncă săpată în pământ. Sub caldarâm e o dorință de mișcare scrisă pe pământ.

VII. E interesant să urmărim cum lucrează noile tehnologii. Să ne gândim cum a stabilit Internetul o întregă rețea nouă de căi, și cum vechile dorințe sunt gravate iarăși în acest ținut nou. Bărfă și sex, bani și violență, nevoie și dorință de comuniune, toate vechile nevoi stringente care uzează noi căi electronice.

VIII. E tare greu să ștergi urmele lăsate de dorință. Să ne gândim la cartierele de homosexuali din marile orașe. Ele erau cândva zonele de patrulare ale delincvenților clandestini, sălaşurile ascunse ale nelegiuitorilor. Dar homosexualii au rezistat ani la rând în asemenea locuri, până ce, acum, legea a acceptat această dorință aparte, și ea a devenit treptat vizibilă. Acum putem cumpăra hărți ale zonelor cu homosexuali. Cât de multe vieți ar fi schimbat aceste hărți cu doar câțiva ani în urmă, când prea puțini știau că există astfel de ținuturi exotice? Gândiți-vă la toate geografiile încă tainice, codificate, la curenții ilegali, marginali sau subterani care probabil că traversează ținuturile noastre. De la droguri la francmasonerie, de la fanii lui Elvis la cei care își schimbă între ei partenerii de sex (*swingers*) și amatorii de sex în locurile publice (*doggers*), orice dorință își va avea harta sa, lăsându-și semnele pentru ca aceia care le pot citi să le găsească. E nevoie de o distrugere reală pentru a șterge urmele dorinței. Pământul are și el obiceiuri.

IX. Curând voi învăța să conduc mașina. Îmi imaginez părțile corpului meu care vor fi dedicate condusului ca pe un câmp cu zăpadă imaculată, un peisaj care încă nu a fost însemnat de dorință. Va fi nevoie de efort, voluntar și conștient la început. Așa se întâmplă întotdeauna cu primii pași. Există secvențe de acțiuni care trebuie să fie învățate, proceduri de rutină care

combine și coordonează mișcări musculare grosiere și fine cu o întreagă serie nouă de procese senzoriale și estimative. La început, va trebui să gândească mult, să chibzuiesc. Mișcările îmi vor fi foarte stângace și șovăielnice, împleticite; câtă vreme vor fi gândite dinainte, vor fi nepotrivite. Abia după ce căile interioare vor fi bătătorite și rebătătorite, iar și iar, prin repetare pură, abia după ce mă voi supune acestui efort, voit și deliberat și conștient și muscular, asudând și înjurând la fiecare repetare dureroasă și poticnită, abia atunci voi ajunge să stăpânesc șofatul, când voi începe să conduc fără efort, fără gândire, inconștient, automat. De-abia aștept.

X. O plimbare prin parc este sinonimă cu relaxarea, deoarece parcul știe cum să plimbe. O face pentru noi. Un parc bun ne anticipează dorința. Dorința anticipată este cheia tihnei. Au fost plătiți oameni și s-au cheltuit bani, nu glumă, pentru a se determina ceea ce o să vrem să facem. Se îngrijesc ei ca să nu mai fie nevoie s-o facem noi. Hotelul bun, parcul tematic, sala de jocuri mecanice, cafeneaua, cinematograful – toate acestea ne ușurează conștiința de povara grijii pentru ce vom face mai departe. Gândiți-vă la acele prime zile grele când avem un lucru nou – un calculator sau un celular, o chitară sau o mașină, sau o relație în care ne simțim în largul nostru. Învățăm mișcările potrivite, ce înseamnă ele, cum să faci, când să faci, ce să nu faci, unde să faci, repetând și exersând, experimentând și înșelându-ne: „[...] îndrăzneala, grația, ușurința nu erau însușiri înnăscute la mine, ci lucruri pe care trebuia să le învăț, poate cu greutate, încet și cu prețul multor amărăciuni.”¹ Vrem să depășim cât mai repede momentele dificile și să ajungem într-un loc unde totul e ușor și simplu, și în care ne simțim relaxați; vrem

1. Eroina fără nume din *Rebecca* lui Daphne du Maurier, trudindu-se să se simtă ca acasă printre cei din clasele superioare. [Daphne du Maurier, *Rebecca*, trad. Paul B. Marian, RAO, București, 2004, p. 97 – n.tr.]

Respect p să fim deja experți în acest lucru nou, dar graba nu ne e de folos. Numai timpul și repetarea ne aduc relaxarea, și doar atunci devine o a doua natură, o plimbare prin parc.

XI. *A doua natură.* O expresie grăitoare – așadar ce e mai *întâi*, ce vine în ordinea firească? O mulțime de lucruri. Se pare că zăpada nu-i chiar imaculată, la urma urmei, o puderie de căi rutină sunt deja instalate ca standard. Vechile și sângerândeale căi ale pământului sunt întipărite în noi. Arhitectura imensă și încrețită a creierului și nervilor dumneavoastră așteaptă lumea și presimte cu tărie felul exact în care o să fie ea – așteptând spațiul, bizuindu-se pe timp, pregătită pentru limbaj, anticipând mișcarea și pe ceilalți oameni, pregătită pentru sex și violență, teamă și dezgust. Așa cum parcurile și orașele sunt registrele publice ale unor milenii de rezolvare a problemelor, ale dorinței înlesnite până la relaxare, și noi suntem depozitarii a milioane de ani de cugetare foarte intensă la această lume. Cunoaștem deja lumea, așa cum plămâni cunosc aerul și rinichii cunosc apa. Greutatea și forma ei ne-au determinat înălțimea și forma, lumina ei a pretins ochii noștri, zgomotele ei au venit după urechile noastre, hrana și apa ei au dat formă gurii, dinților și intestinelor noastre, pământul și rădăcinile și ramurile au format mâinile noastre care apucă. Noi, cea mai nouă și mai scurtă cale între dorință și împlinire, suntem străbătuți de tipare și trasee mai complexe decât întreaga lume. Imaginați-vă primele încercări ale foamei, materia care își păstrează cu disperare structura prin însușirea altei materii, îmboldirile elementare, preistoria foamei. Structuri moleculare stângace, primitive, care desfac pământul, ca să se mențină și să se repete. Închipuiți-vă primii pași ai foamei, mișcările primitive ale dorinței, începutul vieții. Vedeți ce pricepută a ajuns să fie. Vedeți cât de bine ne pricepem acum la mâncat, la întreținerea și reproducerea în întregime a unei structuri năucitor de complexe, fără ca măcar să ne gândim la asta. Pur și simplu știm. Am fost

făcuți pentru această lume, de această lume, din această lume. Suntem consemnarea, întruparea dorinței necurmăte a vieții, scrisă cu litere mici, moleculare, transcrisă și transformată în carne, din țărână și apă. Cunoașterea dintr-un miliard de ani de viațuire în această lume este adunată în noi înșine, *este* noi înșine. Suntem ultimul model, cel mai recent experiment existențial.

XII. Lumea curge prin sângele nostru. Foamea din noi e veche de un miliard de ani. Există în noi străfulgerări ale acestei vechimi. Intuim vag când auzim expresii precum „creierul reptilian“ sau când aflăm din cărți că nu suntem altceva decât un mijloc de transport al genelor noastre care sunt „pe-aici“ de un miliard de ani. Părți semnificative din noi sunt cu adevărat vechi de un miliard de ani. Știința încearcă să ne dezvăluie faptele brute, dar ea ar trebui, de asemenea, să depună eforturi pentru a ne face să simțim greutatea anilor de care a fost nevoie ca să se ajungă la un punct în care câteva găleți de apă și un sac de pământ s-au transformat în cititorul care în clipa de față citește cu atâta seninătate aceste rânduri, întoarce paginile cărții, acest pământ prefăcut în carne, această carne mustind de viziune și gândire, această carne gânditoare iscată din țărână. A fost nevoie de un anumit volum al efortului într-un anumit interval de timp pentru a se ajunge în punctul în care există o bucată de lut în stare să „vadă“ și să „simtă“ și să „știe“ și să „gândească“. Și să facă toate acestea fără nici o trudă. Această ușurință, felul lin în care funcționează acum mecanismul, mâinile noastre care se îndreaptă spre locurile în care vrem să le ducem înainte ca măcar să ne fi gândit să le-o cerem, ele știu, pur și simplu, cum s-o facă. A fost nevoie de mult timp, de multă învățătură, de mai mult decât o singură viață ca să ajungem *atât* de iscusiți. Câți ani are viața? Exact de atâția a avut nevoie cititorul de față ca să învețe să citească și să întoarcă această pagină.